

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 2 marca 2023 r.

Poz. 1553

UCHWAŁA NR XLV/376/2022 RADY GMINY KOMARÓW-OSADA

z dnia 15 grudnia 2022 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559, ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2022 r. poz. 840) po uzyskaniu pozytywnej opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy Komarów-Osada uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Komarów-Osada.

§ 3. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego i wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

Przewodniczący Rady Gminy

Jerzy Pałczyński

Załącznik nr 1
do Uchwały Nr XLV/376/2022
Rady Gminy Komarów-Osada
z dnia 15 grudnia 2022 roku

Gminny Program Opieki nad Zabytkami

**Gminy Komarów-Osada
na lata 2022-2026**

Komarów-Osada, grudzień 2022r.

*Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026***Spis treści**

1. Wstęp	2
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu nad zabytkami	2
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	3
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	11
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	16
5.1. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa kulturowego gminy	18
5.1.1. Charakterystyka gminy	18
5.1.2. Zarys historii obszaru gminy	18
5.1.3. Waloryzacja krajobrazu kulturowego	19
5.1.4. Analiza widokowa krajobrazu kulturowego	20
5.2. Dziedzictwo niematerialne	20
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	21
5.3.1. Zabytki sakralne, cmentarnictwo oraz zespoły parkowe i dworskie	22
5.3.2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	23
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	24
5.5. Zabytki archeologiczne	27
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	29
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	29
7. Założenia programowe	30
7.1. Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami	30
8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	34
9. Zasady oceny realizacji programu	35
10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami	36

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Komarów-Osada jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. Celem tego opracowania jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2022 poz. 840) oraz z wytycznymi Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków.

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Wójta Gminy, a następnie zostaje przyjęty przez Radę Gminy, po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego. Program sporządza się na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt Gminy przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania programu.

Program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2017 poz. 2187, z późniejszymi zmianami), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat, gminnego programu opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 cytowanej Ustawy, wyznacza cele opracowania programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyekspozowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.- Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) w przepisach:
  - Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
  - Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
  - Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. 2003 poz. 1568 z późniejszymi zmianami) która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku. W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1. zabytki nieruchome będące w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2. zabytki ruchome będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2018 r. poz. 574),
- instrumentami muzycznymi,
- wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3. zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- cmentarzyskami,
- kurhanami,
- relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.”

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1. Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.
2. Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
3. Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku krajobrazowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Art. 19: wskazuje, że „studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. 2018 poz. 994 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (Dz. U. 2017 poz. 1073, ze zm.). Ustawa, określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane** (Dz. U. 2017 poz. 1332 ze zm.). Ustawa Prawo budowlane, normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. 2018 poz. 799 ze zm.), która mówi m.in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. 2018 poz. 142 ze zm.), której przepisy określają m. in. kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. 2018 poz. 121 ze zmianami). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa m.in. postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. 2017 poz. 862 ze zmianami). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki-ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej – prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy m.in. sprawowanie opieki nad zabytkami (art. 32 ust. 1, 2).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Dokumenty, do których odwołuje się gminny program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

(wojewódzkim) oraz lokalnym (gminnym). Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy.

„Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami”, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano m.in.: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”. W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”.

Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

- Zasady *primum non nocere* (z łac. po pierwsze nie szkodzić);
- Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
- Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
- Zasady odwracalności metod i materiałów;
- Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomości, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych.

- Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
- Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
- Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania – co oznacza ujednoczenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
- Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
- Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.

4.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gmina Komarów-Osada wykazuje zgodność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim jak i powiatowym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim

Pierwszy cel strategiczny Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Lubelskiego określono jako „Wzmocnienie potencjału dziedzictwa kulturowego Województwa Lubelskiego jako elementu rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.” Został również oznaczony drugi cel strategiczny, który określono jako "Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny w działaniach promocyjnych i edukacyjnych wpływających na rozwój społeczno-ekonomiczny". Cele te podzielono następnie na cele strategiczne, priorytety a następnie na działania.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Pierwszy Cel strategiczny wymienia :

Cel operacyjny 1. Ochrona zabytków materialnych i opieka nad zabytkami materialnymi:

Priorytet 1. Kształtowanie krajobrazu kulturowego - zintegrowanie ochrony dziedzictwa i krajobrazu kulturowego oraz środowiska przyrodniczego:

- Działania na rzecz podnoszenia świadomości społeczeństwa na temat wartości opisywanych pod pojęciem krajobrazu kulturowego;
- Promowanie wobec jednostek samorządu terytorialnego nowoczesnej formy ochrony krajobrazu kulturowego w postaci parku kulturowego;
- Działania na rzecz powstrzymania na obszarach województwa lubelskiego degradacji krajobrazu kulturowego, jego zachowania oraz wyeksponowania jego wartości estetyczno-widokowych;
- Monitoring i aktualizacja uregulowań w zakresie ochrony zabytków opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych jednostek samorządu terytorialnego;
- Działania na rzecz opracowania gminnych programów opieki nad zabytkami.

Priorytet 2. Rozwój działań w zakresie ochrony zabytków i opieki na zabytkami w celu zahamowania procesów ich degradacji i poprawy stanu zachowania :

- Stała ochrona wartości układów przestrzennych (urbanistycznych i ruralistycznych na obszarze województwa lubelskiego);
- Działania zmierzające do polepszenia stanu zachowania zabytków na obszarze województwa lubelskiego, z uwzględnieniem budownictwa drewnianego, zabytków i obszarów przemysłowych i powojaskowych;
- Zakończenie prac nad gminnymi ewidencjami zabytków;
- Upowszechnienie mechanizmu udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego na zasadach określonych przez jednostki;
- Intensyfikacja kompleksowych działań w zakresie ochrony zabytków opieki na zabytkami pozostającymi w posiadaniu jednostek samorządu terytorialnego.

Priorytet 3. Wprowadzania nowoczesnych form w zarządzaniu, organizacji i działalności instytucji muzeów, muzeów na wolnym powietrzu oraz innymi instytucji o charakterze muzealnym :

- Promocja instytucji muzeum jako narzędzia ochrony zabytków i miejsca wypracowania wzorca opieki nad zabytkami;
- Wykorzystanie nowoczesnych technologii w działalności statutowej muzeów w celu przyciągnięcia odbiorcy.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Priorytet 4. Aktywizacja społeczeństwa w celu wykorzystania zabytków dla celów społecznoekonomicznych :

- Podnoszenie poziomu świadomości wartości krajobrazu kulturowego jako elementu niezbędnego do rozwoju;
- Tworzenie mechanizmów włączających dziedzictwo kulturowe w nowoczesny obieg gospodarczy.

Cel operacyjny 2. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego :

Priorytet 1. Zachowanie autentycznego regionalnego dziedzictwa:

- Przyjęcie i upowszechnienie wyróżnika autentyczności regionów Lubelszczyzny;
- Pogłębianie form współpracy środowiska naukowego z samorządami w procesie ustalania autentyczności regionalnych wartości kulturowych;
- Wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu uświadomienie wagi niematerialnego dziedzictwa kultury dla zachowania własnej tożsamości i znaczenia opieki nad tym dziedzictwem;
- Prowadzenie planowych działań wspierających dziedzictwo niematerialne oraz włączenia jego ochrony do różnych programów edukacyjnych;
- Realizowanie studiów naukowych dotyczących ochrony dziedzictwa niematerialnego, zwłaszcza zagrożonego;
- Wspieranie programów badawczych dotyczących dziedzictwa, zapewniających archiwizację i udostępnienie ich efektów;
- Tworzenie możliwości przekazywania przez twórców ludowych swej wiedzy, umiejętności i doświadczeń zawodowych młodemu pokoleniu;
- Wspieranie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- Kontynuacja prac badawczych i dokumentacyjnych zmierzających do stworzenia pełnej inwentaryzacji zasobów niematerialnych dziedzictwa kulturowego;
- Staranie o umieszczenie wybranych zabytków europejskich i światowej liście dziedzictwa kulturowego;
- Inspirowanie organizacji imprez kultywujących regionalne dziedzictwo kultury niematerialnej.

Priorytet 2. Zarządzanie niematerialnym dziedzictwem kulturowym, ze szczególnym uwzględnieniem

Stwarzanie dogodnych warunków do rozwoju przemysłów jako drogi przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i wzrostowi gospodarczemu;

Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych na terenach wiejskich nie objętych do tej pory takimi programami;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Aktywny marketing niematerialnego dziedzictwa kulturowego, jako niepowtarzalnej atrakcji turystycznej województwa;

Propagowanie publikacji regionalnych oraz wydawnictw popularyzujących dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny.

Natomiast drugi Cel strategiczny wymienia :

Cel Operacyjny 1. Edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego :

Priorytet 1. Pogłębianie wiedzy społeczeństwa o dziedzictwie kulturowym w celu podniesienia świadomości, wrażliwości i aktywności w tym zakresie :

- Pogłębianie wiedzy o materialnym dziedzictwie kulturowym i idei jego ochrony przy użyciu nowoczesnych technologii, mediów oraz różnorodnych form edukacji społecznej;
- Popularyzacji akcji edukacyjnych na rzecz niematerialnego dziedzictwa kulturowego do wzmacniania społecznej świadomości mieszkańców Lubelszczyzny;
- Wspieranie działań edukacyjnych o charakterze regionalnym związanym z ubieganiem się Lublina o tytuł Europejskiej Stolicy Kultury 2016;
- Edukacja użytkowników i właścicieli obiektów zabytkowych w zakresie zasad konserwatorskich (profilaktyki, etyki, i zabezpieczeń obiektów zabytkowych przed kradzieżą, pożarami, powodzią itp.);
- Wspieranie organizowania praktyk studenckich i staży, mających na celu dokumentowanie zasobu dziedzictwa kulturowego województwa;
- Edukacja na rzecz dialogu międzykulturowego w oparciu o dziedzictwo kulturowe Lubelszczyzny.

Cel operacyjny 2. Promocja dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny:

- Promowanie zasobów dziedzictwa materialnego i niematerialnego na rzecz wzmocnienia rozwoju społeczno-ekonomicznego województwa.
- Rozwijanie nowoczesnych form promocji województwa wykorzystującej bogactwo dziedzictwa materialnego i niematerialnego jako czynnika rozwoju społeczno-ekonomicznego;
- Promocja istniejących szlaków kulturowych oraz propagowanie ich tworzenia jako istotnych działań dla promocji regionu;
- Promocja turystyki kulturalnej poprzez organizację międzynarodowych wydarzeń i przedsięwzięć kulturalnych;
- Wzmacnianie współpracy transgranicznej województwa lubelskiego z partnerami białoruskimi i ukraińskimi w zakresie wspólnej promocji;

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

- Promocja walorów niewykorzystywanych obiektów zabytkowych, jako miejsc dogodnych do nadania im istotnych funkcji gospodarczo-ekonomicznych;
- Promocja wiedzy społecznej dotyczącej przemysłów kultury jako istotnego potencjału sektora społeczno-ekonomicznego;
- Promocja krajobrazu kulturowego województwa lubelskiego jako atrakcyjnych miejsc dla aktywności filmowej

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku (Uchwała Nr XXIV/406/2021 przyjęta przez Sejmik Województwa Lubelskiego dnia 29 marca 2021 r.)

Strategia ta wymienia szeroko rozumiane dziedzictwo kulturowe jako jeden z ważniejszych potencjałów rozwojowych województwa lubelskiego obok środowiska naturalnego. Dynamiczny rozwój turystyki może być rozwijany poprzez promocję charakterystycznej różnorodności środowiska kulturowego i naturalnego Lubelszczyzny.

Działania związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w sposób bezpośredni opisano w dziale „Cel operacyjny 3.4. Innowacyjne wykorzystanie walorów przyrodniczo-kulturowych, rozwój sportu i usług wolnego czasu”. Celem tego priorytetu jest zwiększenie udziału sektorów kultury i turystyki w gospodarce województwa lubelskiego oraz wzmocnienie powiązań międzynarodowych regionu. Aby osiągnąć założone cele przyjęto następujące kierunki działań :

- Zwiększenie dostępności do dóbr kultury i infrastruktury turystycznej;
- Wypromowanie wizerunku Lubelszczyzny jako regionu o dużej atrakcyjności kulturalnej i turystycznej;
- Stworzenie efektywnych powiązań partnerskich w ramach współpracy międzyregionalnej. Przewiduje się również następujące formy wsparcia :
  - Wsparcie projektów poprawiających dostępność do obiektów i dóbr kultury oraz miejsc atrakcyjnych turystycznie, a także służących rozwojowi aktywnych form turystyki;
  - Dotacje na przystosowanie zabytków do potrzeb turystyki i kultury oraz rozwijanie i wspieranie infrastruktury kultury o znaczeniu lokalnym, regionalnym oraz ponadregionalnym;
  - Wsparcie finansowe projektów polegających na łączeniu funkcji turystycznych z rekreacyjnymi, edukacyjnymi, ekologicznymi i kulturalnymi;
  - Finansowanie tworzenia i rozwijania kompleksowego systemu informacji i promocji turystycznej i kulturalnej;

*Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026***5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego****• Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. szczególnie rolę w opiece nad zabytkami przeznaczyła zapisom strategii rozwoju gmin, studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowym planom zagospodarowania przestrzennego (Art. 18). Niezależnie bowiem od ochrony wynikającej z wpisu do rejestru zabytków to Rada Gminy decyduje poprzez zapisy w wymienionych dokumentach o sposobach opieki nad swym dziedzictwem, mającym znaczenie lokalne i ponadlokalne.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Komarów-Osada wykazuje zgodność z celami zawartymi w następującym gminnym dokumencie strategicznym:

• Strategia rozwoju gminy Komarów-Osada na lata 2021- 2027.

Strategia następująco określa misję gminy: Misją gminy Komarów-Osada jest tworzenie warunków do wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego opartego na endogenicznym potencjale obszaru oraz dbanie o wysoką jakość warunków życia i wszechstronne możliwości rozwoju mieszkańców.

Zatem opracowanie strategii rozwoju jest podstawowym zadaniem, które stoi przed samorządem gminy.

Waga tego dokumentu wynika ze znaczenia celów, którym strategia służy. Są nimi:

- planowanie własnych działań;
- pozyskiwanie wsparcia ze strony rządu i środków z Unii Europejskiej
- organizowanie wspólnego wysiłku wszystkich instytucji i społeczności lokalnej zaangażowanych w rozwój gminy.

Identyfikuje ona obszary, w których koncentrować ma się rozwój gminy. W obszarze Infrastruktura Społeczna i Infrastruktura Techniczna, odbicie znajduje problematyka ochrony i ekspozycji dziedzictwa kulturowego Gminy Komarów-Osada.

Celami jakie wspomniane są w strategii rozwoju są między innymi wspieranie rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, wzbogacenie i zróżnicowanie oferty działań kulturalno- sportowo-rozrywkowych, a także wspieranie i promowanie lokalnego dziedzictwa kulturowego poprzez rewitalizację obiektów gminnych celem stworzenia przestrzeni publicznych służących mieszkańcom.

*Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026***• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Komarów-Osada.**

Studium przyjmuje podstawowe cele zagospodarowania przestrzennego wynikające ze stanu obecnego oraz z uwarunkowań rozwoju gminy. Obszary objęte lub wskazane do objęcia ochroną to, m.in.: kościoły w Komarowie-Osadzie oraz Dubie, kaplice, figury znajdujące się na terenie gminy, obiekty zabytkowe znajdujące się w rejestrze zabytków prowadzonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz wpisane do Gminnej Ewidencji Zabytków. Uszczegółowienie Studium stanowią Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego uchwalone przez Radę Gminy Komarów-Osada. Dokumenty te ustalają ochronę konserwatorską dla obiektów zabytkowych znajdujących się w obszarze ich opracowania. Dla ich właścicieli oznacza to ograniczenia dotyczące realizacji niektórych prac budowlanych przy tych zabytkach, a także konieczność ubiegania się o opinię Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w zakresie prowadzonych przy nich remontów.

Obiekty figurujące w gminnej ewidencji zabytków i obszary ich ochrony powinny być ujęte w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obiekty te są objęte ochroną konserwatorską w zakresie walorów zewnętrznych, kompozycji przestrzennej, o wartościach zalecanych do utrzymania w krajobrazie kulturowym. Wszelkie zmiany zagospodarowania terenu oraz prace prowadzone przy obiekcie, a także rozbiórka zabytku, wymagają uzgodnień konserwatorskich z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Lublinie- Delegatura w Zamościu.

Obszary archeologiczne stanowią duże nasycenie stanowisk archeologicznych określone przez służby archeologiczne Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. W obrębie tych obszarów prace budowlane kubaturowe, liniowe, ziemne, przekształceń terenowych powinny być zgłaszane do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie- Delegatura w Zamościu. Zgłoszenia takie na etapie decyzji lokalizacyjnych pozwalają zachować warunki i wytyczne konserwatorskie dla projektowanych inwestycji.

W przypadku prowadzenia sieci liniowych infrastruktury technicznej i prac ziemnych w tym zakresie niezbędne jest uwzględnienie nadzoru archeologicznego.

Cele jakie znajdują się w studium to przede wszystkim wspieranie i ochrona wszelkiej działalności kulturowej i kulturotwórczej, zachowanie tradycji rzemieślniczych, plastycznych, rękodzielniczych, obrzędowych oraz form kontynuacji tradycji lokalnych.

Wskazane jest ustanowienie lokalnych wytycznych dotyczących zagospodarowania i form architektonicznych nowej zabudowy, w celu zachowania i podkreślenia tożsamości kulturowej obszaru i ochrony krajobrazu kulturowego wsi, często

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

charakteryzującego się specyficznym stylem budownictwa ludowego. Wytyczne te powinny być wprowadzone do ustaleń planów miejscowych. W ustaleniach tych należy ujmować przede wszystkim ogólne zasady kształtowania nowej zabudowy w harmonii z tradycyjną zabudową oraz tradycyjnym krajobrazem kulturowym. Wytyczne także powinny dotyczyć w zasadzie każdej wsi indywidualnie, w szczególności wsi starych o tradycyjnej bazie osadniczej.

5.1. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa kulturowego gminy

5.1.1. Charakterystyka gminy

Gmina licząca około 5000 mieszkańców i zajmująca powierzchnię 122,79 km², położona jest w południowo-wschodniej części Województwa Lubelskiego. Wchodzi w skład Powiatu Zamojskiego i podzielona jest na 26 sołectw: Antoniówka, Dub, Huta Komarowska, Janówka Wschodnia, Janówka Zachodnia, Kadłubiska, Komarów Dolny, Komarów Górny, Komarów-Osada, Komarów-Wieś, Kraczew, Krzywystok-Kolonia, Krzywystok, Księżostany-Kolonia, Księżostany, Ruszczyzna, Sosnowa-Dębowa, Swaryczów, Śniatycze, Tomaszówka, Tuczapy, Wolica Brzozowa, Wolica Brzozowa-Kolonia, Wolica Śniatycza, Zubowice-Kolonia, Zubowice.

Gmina Komarów-Osada jest gminą typowo rolniczą, o dużym potencjale produkcyjnym z uwagi na dogodne warunki agroklimatyczne. Gmina graniczy od północy z gminami Sitno i Miączyn, od wschodu z gminą Tyszowce, od południa z gminami Rachanie i Krynice, od zachodu z gminą Łabunie. Położona jest w odległości około 20 kilometrów od miasta Zamościa, oraz około 110 km na południowy-wschód od ośrodka administracyjnego województwa – Lublina. Teren gminy Komarów-Osada położony jest w dwóch makroregionach, są to: Wyżyna Lubelska i Wyżyna Zachodniowołyńska. Północno-zachodnia część gminy, położona jest w mezoregionie Wyżyny Lubelskiej, w tzw. Padole Zamojskim. Pozostały obszar leży w dwóch mezoregionach Wyżyny Zachodniowołyńskiej: Grzędzie Sokolskiej i Kotlinie Hrubieszowskiej

5.1.2. Zarys historii obszaru gminy

Najstarsza wzmianka źródłowa o Komarowie pochodzi z 1435 roku, kiedy Wieś Komarów stanowiąca własność dziedzica Wawrzyńca, została włączona do erygowanej wówczas parafii w Łabuniach. Wieś jednak powstała wcześniej i była lokowana na prawie magdeburskim. W 1578 roku Komarów, zwany wówczas Komorowem był majątnością rozdrobnioną, należącą do siedmiu Komorowskich, Wołkowiskiego, Zamojskiego i Melcherowiczów.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Właścicielem Komarowa w początku XVIII wieku był Hrabia Michał Wielhorski, ale już w roku 1747 przeszedł na własność Hrabiego Jana Miera starosty tyszowieckiego i kasztelana inflanckiego. W 1748 roku Hrabia Mier uzyskał dla Komarowa prawa miejskie.

Po Mierach Komarów przeszedł do Walentego Gołuchowskiego. W 1868 roku Komarów został pozbawiony praw miejskich. W 1872 roku nastąpiła parcelacja dóbr komarowskich, ziemie dworską wykupili przeważnie koloniści z Galicji. Gmina Komarów-Osada zapisała się także w najnowszej historii. Na terenie gminy Komarów w 1914 roku miała miejsce bitwa XIX Korpusu rosyjskiego z IX i częścią VI Korpusu austriackiego. Bitwa ta była częścią zmagania wojennych, jakie prowadziły 5 Armia rosyjska z 4 Armią austriacką, zakończonych porażką i wycofaniem wojsk rosyjskich w głąb Królestwa Polskiego.

W 1920 roku na polach Wolicy Śniatyckiej rozegrała się ostatnia, a jednocześnie największa w XX wieku bitwa kawalerii polskiej, stoczona przez ułanów 1 Dywizji Jazdy pułkownika Juliusza Rómmla i 1 Armii Konnej generała Siemiona Budionnego. Walczące strony stoczyły ją w szyku konnym z użyciem broni białej. Bitwa zakończyła się sukcesem strony polskiej i przeszła do historii jako bitwa pod Komarowem.

Także II wojna światowa nie oszczędziła tutejszej ludności. We wrześniu 1939 r. w Komarowie i jego okolicach walczyły oddziały Frontu Północnego z niemiecką 4 Dywizją Lekką. W latach okupacji niemieckiej mieszkańcy Komarowa i gminy podjęli walkę z najeźdźcą. Została utworzona placówka Związku Walki Zbrojnej. Komarowskie wsie dotknęły liczne wysiedlenia, dużą grupę ludności spotkał los nieznany, wiele dzieci podzieliło los Dzieci Zamojszczyzny. W 1942 r. Osada została spacyfikowana i zasiedlona kolonistami niemieckimi. W tym też roku Niemcy przeprowadzili na terenie Komarowa akcję skierowaną przeciwko ludności narodowości żydowskiej. W latach 1918-1975 Ziemia Komarowska należała do powiatu tomaszowskiego. Po reformie w 1975 roku znalazła się w granicach nowo utworzonego województwa zamojskiego, zaś od stycznia 1999 roku wchodzi w skład powiatu zamojskiego województwo lubelskie.

5.1.3. Waloryzacja krajobrazu kulturowego.

Walory krajobrazu gminy kształtują następujące komponenty: zróżnicowane ukształtowanie terenu; różnorodna szata roślinna, stanowiące naturalne pokrycie terenu; układy przestrzenne jednostek osadniczych oraz zespoły zabytkowe; osie kompozycyjne; dominanty przestrzenne; wnętrza krajobrazowe; obiekty dysharmonijne w krajobrazie. Krajobraz kulturowy zdefiniowano jako ukształtowany przez człowieka

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

krajobraz, wymagający stałych zabiegów w celu jego trwałego utrzymania. Zaliczono do niego zwartą i rozproszoną zabudowę wiejską, pola uprawne, łąki i pastwiska.

5.1.4. Analiza widokowa krajobrazu kulturowego

Krajobraz kulturowy to, zgodnie z definicją ustawy „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Największą powierzchnię zajmują użytki rolne – 86,50 %, następnie lasy – 7,00 %, tereny zabudowy i pozostałe – 6,5 %. We wsiach przeważa zabudowa jednorodzinna i zagrodowa spełniająca funkcje mieszkalne, gospodarcze i produkcyjne – należąca do prywatnych właścicieli.

Ważnym elementem kulturowego krajobrazu gminy są miejsca kultu religijnego, w tym zabytkowe kościoły pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Marii Magdaleny w Dubie i Kościół pw. Świętej Trójcy – obydwie to zabytki wpisane do Rejestru Zabytków WKZ, oraz Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Komarów-Osada. Obiekty te funkcjonują, są użytkowane zgodnie ze swoim przeznaczeniem, a prawa własności są uregulowane. Częstym motywem w krajobrazie gminy są kapliczki i krzyże przydrożne. Najczęściej występują kapliczki kamienne ustawione na postumentach o prostej formie. Niektóre kapliczki są odnowione. Ich konserwacją, porządkowaniem i dekoracją zajmują się najczęściej mieszkańcy poszczególnych miejscowości.

Obsługę ludności na poziomie lokalnym pełni wieś Komarów-Osada, gdzie funkcjonuje administracja samorządowa, instytucje i obiekty użyteczności publicznej: placówki oświaty, służby zdrowia, kultury i sportu oraz inne obiekty i usługi. Obsługę ludności na poziomie ponadlokalnym pełni Zamość – siedziba powiatu.

Stan obecny zagospodarowania przestrzeni na terenie gminy powinien mieć znaczący wpływ na jakość i kształt nowego zagospodarowania. Uwarunkowania lokalizacji nowych inwestycji powinny zawierać zasady m.in.: estetycznego kontynuowania zabudowy, ochrony gleb czy uwarunkowań technicznych oraz brać pod uwagę zarówno istniejącą zabudowę mieszkaniową, jak i obiekty zabytkowe.

5.2. Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to ten rodzaj dziedzictwa, który jest

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- spektakle i widowiska,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Działalność kulturotwórczą na terenie gminy Komarów-Osada realizują szkoły i przedszkole, Samorządowy Ośrodek Kultury wraz z biblioteką, świetlice, kluby seniorów, stowarzyszenia, Jednostki te prowadzą działalność edukacyjną i kulturalną. Organizowane są często spotkania, lekcje biblioteczne, wystawy tematyczne, spotkania autorskie, warsztaty rękodzieła, konkursy i uroczystości patriotyczne.

Mieszkańcy gminy mają możliwość korzystania z imprez rodzinnych i okolicznościowych o zasięgu lokalnym i regionalnym, na których można przybliżyć wiedzę o regionalnym folklorze, poznać legendy o miejscach znajdujących się na mapie gminy i zasmakować kuchni regionalnej.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2017 poz. 2187, z późniejszymi zmianami), formami prawnymi ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Na obszarze gminy Komarów-Osada, funkcjonują jedynie dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

5.3.1. Zabytki sakralne, cmentarnictwo oraz zespoły parkowe i dworskie

Dawne zespoły dworsko-parkowe

Na terenie gminy Komarów-Osada istnieją pozostałości po parku podworskim w miejscowości Dub. Zachowały się tylko szczątkowe elementy, trudne w dzisiejszych czasach do odtworzenia z uwagi na brak jakiejkolwiek dokumentacji fotograficznej. Nie zachowały się żadne budynki folwarczne czy gospodarcze. Stan zachowania zabytkowego parku towarzyszącemu założeniom pałacowo dworskim pozostawia wiele do życzenia. Pozbawiony bieżącej pielęgnacji, przez ostatnich kilkadziesiąt lat wykorzystywany do celów gospodarczych, uległ poważnej degradacji. Mimo to ciągle posiada znaczne wartości przyrodniczo krajobrazowe.

Wykaz kart parków i zespołów dworskich

Lp.	Powiat	Gmina	Miejscowość	Datow.	Obiekt
1	Zamojski ziemski	Komarów-Os	Dub	XIX w.	Zał. dworsko-pałacowe

Cmentarze

Na obszarze gminy istnieją cmentarze w miejscowościach:

Lp	Powiat	Gmina	Miejscowość	Obiekt	Datow.
1	Zamojski	Komarów-Os.	Dub	Cmentarz grzebalny	XIX wiek
2	Zamojski	Komarów-Os.	Komarów Dolny	Cmentarz prawosławny	XIX wiek
3	Zamojski	Komarów-Os.	Komarów Wieś	Cmentarz prawosławny	XIX wiek
4	Zamojski	Komarów-Os.	Komarów-Osada	Cmentarz grzebalny	XIX wiek
5	Zamojski	Komarów-Os.	Śniatycze	Cmentarz prawosławny	XVIII - XIX
6	Zamojski	Komarów-Os.	Śniatycze	Cmentarz przykościelny	XIX wiek
7	Zamojski	Komarów-Os.	Zubowice	Cmentarz prawosławny	XVII wiek
8	Zamojski	Komarów-Os.	Zubowice	Cmentarz grzebalny	XX wiek
9	Zamojski	Komarów-Os.	Zubowice	Cmentarz przykościelny	XIX wiek
10	Zamojski	Komarów-Os	Komarów-Osada	Cmentarz przykościelny	XIX wiek

Zabytki sakralne

Na terenie Gminy w dobrym stanie zachowały się cztery kompleksy sakralne i są to: kościół i cmentarz w Komarowie-Osadzie, kościół, kaplica i cmentarz przykościelny w Dubie, kościół i dzwonnica oraz plebania w Zubowicach oraz kościół w Śniatyczach. Wymienione obiekty użytkowane w dobrym stanie technicznym jako obiekty, natomiast konserwacji wymagają dobra znajdujące się na wyposażeniu.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

W miejscach związanych z ważnymi wydarzeniami lub na rozstajach dróg stawiano krzyże i kapliczki. Do dziś zachowało się wiele z nich. Znajdują się w każdej wiosce i przedstawiają ważne wydarzenia historyczne np. kapliczka kamienna znajdująca się na gruntach prywatnych w miejscowości Dub, która wyznaczała tzw. Szlak Lwowski

5.3.2. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Komarów-Osada, znajduje się 5 zabytków nieruchomości, wpisanych do rejestru zabytków. Są to najcenniejsze elementy krajobrazu kulturowego na terenie gminy, objęte są także ochroną w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Lp.	Obiekt	Lokalizacja	Nr rejestru
1	Zespół kościoła parafialnego: Kościół rzymskokatolicki pw. Niepokalanego Poczęcia NMP i św. Marii Magdaleny, wraz z wyposażeniem wnętrza, dzwonnica, fragment ogrodzenia cmentarza kościelnego z bramką, drzewostan w obrębie cmentarza kościelnego	Dub, gm. Komarów Osada	A/657
2	Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. świętej trójcy, wraz z wyposażeniem wnętrza, nagrobek z 1853r. i drzewostan w granicach ogrodzenia cmentarza kościelnego	Komarów-Os, gm. Komarów Osada	A/1485
3	Cmentarz grzebalny (d. rzymskokat. i grekokat. , obc. rzymskokat.), wraz z nagrobkami (według wykazu w karcie cmentarza) oraz pozostałe nagrobki kamienne z XIX i XX wieku – do 1939r. (nie umieszczone w w/w wykazie), drzewostan w gran. wg. zał. map, na działce wskazanej w dec., wg zał. mapy i karty cmentarza	Komarów-Os, gm. Komarów Osada	A/1573
4	Zespół pocerkiewny: Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. św. Michała Archanioła (dawna cerkiew grekokatolicka), dzwonnica, cmentarz przykościelny z zadrzewieniem	Zubowice, gm. Komarów Osada	A/43
5	Cmentarz grzebalny (odpowiadający działce wskazanej w dec.), wraz z kaplicą, drzewami i nagrobkami (wg wykazu w karcie cmentarza), w granicy wg. zał. planu i karty cmentarza	Dub, gm. Komarów Osada	A/1435
6	Miejsce upamiętniające wydarzenie historyczne – tj. Bitwę pod Komarowem w dn. 31.08.1920r. (na działce wskazanej w dec. w gran. wg zał.) obejmujące: mogiłę żołnierzy poległych w bitwie pod Komarowem w dn. 31.08.1920r. oraz fragment pola bitwy (tj. teren odpowiadających części działki wskazanej w decyzji) w gran. istniejącego ogrodzenia – z wyłączeniem współczesnych el. zagosp.; przedpole miejsca upamiętnienia tj. nieruchomości obejmujące teren nieruchomości wskazanych w dec. – wg. zał. mapy	Wolica Śniatycka, gm. Komarów- Osada	A/667

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

7	Kamienny obelisk „KOLOS” w miejscowości Kraczew	Kraczew, gm. Komarów- Osada	B/527
8	Grodzisko wczesnośredniowieczne - stanowisko archeologiczne nr AZP 90-90/114-45 zlokalizowane na działce wskazanej w decyzji, w obszarze leśnym	Śniatycze, gm. Komarów- Osada	C/168

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2003 poz. 1568, z późniejszymi zmianami). Gminy między innymi mają dbać o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminy należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków. Zakres gminnej ewidencji zabytków:

- zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne;
- historyczne układy ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne ;
- inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomości, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. nr 113, poz. 661).

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2017 poz. 2187, z późniejszymi zmianami) oraz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. z 2010r. poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez m.in. obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowanie

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym m.in. w gminnej ewidencji zabytków.

Zaktualizowany spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w gminie Komarów-Osada, przedstawia poniższa tabela.

Lp	Miejscowość	Rodzaj zabytku	Datowanie	Forma Ochrony
1	Antoniówka	Kapliczka przydrożna murowana, zwieńczona krzyżem żel.	Rok 1906	GEZ
2	Antoniówka	Kapliczka przydrożna murowana, zwieńczona krzyżem żel.	Rok 1900	Ewid. Zabytków WKZ
3	Antoniówka	Budynek Szkoły Drewniany	XVIII wiek	Ewid. Zabytków WKZ
4	Dub	Kapliczka przydrożna 2-kond. mur.	Rok 1905	Ewid. Zabytków WKZ
5	Dub	Krzyż murowany na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
6	Dub	Kościół rzym.-kat. Pw. Niep. Pocz. NMP i św. Marii Magdaleny, wraz z wyp. wnętrza	XIX wiek	Rejestr zabytków WKZ
7	Dub	Dawny Zespół dworsko-pałacowy	XIX wiek	Rejestr zabytków WKZ
8	Dub	Figura Chrystusa na postumencie, kam.	Rok 1937	GEZ
9	Dub	Kapliczka przy dr. do Niewirkowa, mur.	XVIII wiek	GEZ
10	Dub	Fragment ogrodzenia kościoła wraz z bramką	XIII - XIX wiek	Rejestr zabytków WKZ
11	Dub	Cmentarz grzebalny wraz z kaplicą, i drz.	XIX wiek	Rejestr zabytków WKZ
12	Dub	Dzwonnica przy Kościele rzymskokat.	XVIII-XIX wiek	Rejestr zabytków WKZ
13	Dub	Nagrobek przy Kościele rzymskokat. (1)	XVIII-XIX wiek	Rejestr zabytków WKZ
14	Dub	Nagrobek przy Kościele rzymskokat. (2)	XVIII-XIX wiek	Rejestr zabytków WKZ
15	Janówka Wschodnia	Krzyż żelazny na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
16	Janówka Wschodnia	Figura kamienna na postumencie	Rok 1967	GEZ
17	Janówka Wschodnia	Figura kamienna na postumencie	Rok 1908	GEZ
18	Janówka Wschodnia	Figura kamienna na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
19	Janówka Zachodnia	Krzyż kamienny na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
20	Janówka Zachodnia	Kapliczka mur. zwieńczona krzyżem	Rok 1900	GEZ

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

21	Huta Komarowska	Krzyż kamienny na postumencie	Rok 1919	GEZ
22	Kadłubiska	Kapliczka murowana dwukondygnacyjna	Rok 1900	GEZ
23	Kadłubiska	Krzyż żelazny na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
24	Komarów Dolny	Krzyż żelazny na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
25	Komarów Dolny	Kapliczka 3-kondyg. mur. zwieńcz. Krzyż.	Początek XIX wieku	GEZ
26	Komarów Dolny	Cmentarz prawosławny (nieczynny)	XIX wiek	Ewid. Zabytków WKZ
27	Komarów Wieś	Kapliczka na post. zwieńcz. krzyżem mur.	Początek XX wieku	GEZ
28	Komarów Wieś	Kapliczka murowana 2-kondygnacyjna	Początek XX wieku	GEZ
29	Komarów Wieś	Krzyż żelazny na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
30	Komarów Wieś	Figura kamienna na postumencie	Rok 1947	GEZ
31	Komarów Wieś	Cmentarz prawosławny (nieczynny)	XIX wiek	Ewid. Zabytków WKZ
32	Komarów-Osada	Nagrobek z 1853r. Przy kościele parafialnym na terenie cmentarza przykościelnego	Rok 1853	Rejestr zabytków WKZ
33	Komarów-Osada	Figura Św. J.Nepomucena	XVIII - XIX wiek	Ewid. Zabytków WKZ
34	Komarów-Osada	Figura MB na postumencie	Początek XX wieku	Ewid. Zabytków WKZ
35	Komarów-Osada	Kapliczka z figurą	Początek XX wieku	GEZ
36	Komarów-Osada	Kapliczka murowana 2-kondygnacyjna	XVIII wiek	Ewid. Zabytków WKZ
37	Komarów-Osada	Kościół parafialny	1908-1911	Rejestr zabytków WKZ
38	Komarów-Osada	Cmentarz grzebalny	XIX wiek	Rejestr zabytków WKZ
39	Kraczew	Krzyż kamienny na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
40	Kraczew	Przydrożny obelski "KOŁOS z Kraczewa"	Rok 1808	Rejestr zabytków WKZ
41	Księżostany	Krzyż żelazny na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
42	Księżostany	Krzyż kamienny na postumencie	Rok 1932	GEZ
43	Ruszczyzna	Krzyż żelazny na postumencie	Rok 1908	GEZ
44	Ruszczyzna	Krzyż żelazny na postumencie	Rok 1964	GEZ
45	Sosnowa-Dębowa	Figura na postumencie	Rok 1944	GEZ
46	Śniatycze	Krzyż żelazny na postumencie	Początek XX wieku	GEZ

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

47	Śniatycze	Kościół parafialny	XIX wiek	Ewid. Zabytków WKZ
48	Śniatycze	Cmentarz prawosławny (nieczynny)	XVIII - XIX wiek	Ewid. Zabytków WKZ
49	Śniatycze	Mogiła zbiorowa z 1920 roku	XX wiek	GEZ
50	Śniatycze	Cmentarz przykościelny (d.przycerkiewny)	XIX wiek	Ewid. Zabytków WKZ
51	Tomaszówka	Krzyż żelazny na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
52	Tomaszówka	Krzyż murowany na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
53	Wolica Brzozowa	Figura kamienna MB Niep. Pocz. na post.	Początek XX wieku	Ewid. Zabytków WKZ
54	Wolica Brzozowa	Kapliczka murowana	Początek XX wieku	GEZ
55	Wolica Brzozowa Kol.	Kapliczka murowana	Początek XX wieku	GEZ
56	Wolica Śniatycza	Krzyż żelazny na postumencie	Rok 1905	GEZ
57	Wolica Śniatycza	Pamiętnik miejska bitwy	Rok 1920	Rejestr zabytków WKZ
58	Zubowice	Krzyż murowany na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
59	Zubowice	Krzyż żelazny na postumencie	Początek XX wieku	GEZ
60	Zubowice	Kościół parafialny	XVII wiek	Rejestr zabytków WKZ
61	Zubowice	Dzwonnica przy kościele parafialnym	XVII wiek	Rejestr zabytków WKZ
62	Zubowice	Cmentarz prawosławny (nieczynny)	XVII wiek	Rejestr zabytków WKZ
63	Zubowice	Cmentarz grzebalny rzym.-kat.	XX wiek	Ewid. Zabytków WKZ
64	Zubowice	Cmentarz przykościelny	XIX wiek	Rejestr zabytków WKZ
65	Komarów-Osada	Cmentarz przykościelny	XIX wiek	Ewid. Zabytków WKZ
66	Śniatycze	Krzyż murowany na postumencie	XIX wiek	GEZ
67	Dub	Plebania murowana	Rok 1906	GEZ

5.5. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Komarów-Osada, znajdują się 503 zewidencjonowane stanowiska archeologiczne, które są śladem materialnej działalności ludzkiej w przeszłości. Najcenniejszym stanowiskiem archeologicznym jest stanowisko nr AZP 90-90/114-45 zlokalizowane w obrębie ewidencyjnym Śniatycze na działce nr 1571. Na przedmiotowym stanowisku wykryto pozostałości grodziska wczesnośredniowiecznego.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Wartość w/w stanowiska została doceniona poprzez wpisanie go do rejestru zabytków pod nr C/168 prowadzonym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wykaz stanowisk przedstawia poniższe zestawienie.

Antoniówka	25 stanowisk
Dub	34 stanowiska
Huta Komarowska	2 stanowiska
Janówka	2 stanowiska
Kadłubiska	46 stanowisk
Komarów Dolny	14 stanowisk
Komarów Osada	25 stanowisk
Komarów Wieś	14 stanowisk
Kraczew	21 stanowisk
Krzywystok	4 stanowiska
Księżostany	11 stanowisk
Księżostany-Kolonia	1 stanowisko
Ruszczyzna	23 stanowiska
Sosnowa Dębowa	3 stanowiska
Swaryczów	27 stanowisk
Śniatycze	94 stanowiska
Tomaszówka	20 stanowisk
Tuczapy	41 stanowisk
Wolica Brzozowa	22 stanowiska
Wolica Brzozowa-Kol.	2 stanowiska
Wolica Śniatycka	8 stanowisk
Zubowice	51 stanowisk
Zubowice Kolonia	13 stanowisk

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Do najbardziej wartościowych zabytków obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Komarów-Osada należą:

- Kościół i cmentarz grzebalny w Komarowie-Osadzie
- Kościół, kaplica i cmentarz przykościelny w Dubie
- Kościół i dzwonnica oraz plebania w Zubowicach
- Mogiła w Wolicy Śniatyckiej
- Kapliczka w Kraczewie

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

W celu właściwej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy Komarów-Osada oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT.

SILNE STRONY	SŁABE STRONY
• bogata historia gminy Komarów-Osada • bliska odległość od Zamościa (duży ośr. turyst.) • wysokie walory krajobrazowe gminy – m.in. wąwozy lessowe • dziedzictwo historyczne (Gotania) • opracowane plany zagospodarowania przestrzennego gminy • szczególna dbałość mieszkańców o miejsca kultu • aktywna działalność instytucji, stowarzyszeń, kół, zespół – prowadzących działalność w zakresie kultury	• brak środków finansowych niezbędnych do prowadzenia prac nad zabytkami na terenie gminy • pogarszający się stan techniczny dużej części obiektów zabytkowych • niski poziom wydatków na ochronę dziedzictwa kulturowego • słaba ekspozycja najważniejszych obiektów zabytkowych gminy • słaba promocja turystyczno-rekreacyjna gminy • niewystarczające wykorzystanie potencjału środowiska kulturowego dla celów społecznych, gospodarczych i turystycznych

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

SZANSE	ZAGROŻENIA
• wykorzystanie środków zewnętrznych (m.in. z UE) na rozwój kultury • rozwój działalności organizacji społecznych (m.in. stowarzyszeń) • wzbogacenie szlaków turystycznych o miejsca i obiekty zabytkowe • prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik inf. oraz ich publikacja na stronie internetowej gminy • wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi, rozwój agroturystyki	• duże koszty rewitalizacji obiektów zabytkowych • niszcząca zabytkowa architektura drewniana • silna konkurencja na rynku turystyki w regionie • niewystarczające środki na renowację obiektów zabytkowych • niska świadomość mieszkańców gminy na temat skarbów kultury, dziedzictwa kulturowego i tradycji charakteryzujących gminę • niewystarczające środki na rozwój turystyczno-rekreacyjny

7. Założenia programowe

Program Opieki nad Zabytkami dla gminy Komarów-Osada służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska naturalnego i kulturowego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

7.1. Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Zasobność gminy Komarów-Osada w obiekty zabytkowe w porównaniu z innymi rejonami województwa lubelskiego jest bardzo niewielka. Zjawisko to dotyczy zarówno ilości obiektów jak i ich wartości historycznej, artystycznej. Taki stan rzeczy można tłumaczyć w pewnym stopniu młodszością cywilizacyjną tych terenów, mniejszą zasobnością dawnych mieszkańców, jak również nadmierną ingerencją budowlaną współczesnych mieszkańców.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Problemem ochrony zabytków w odniesieniu do Gminy jako właściciela pewnej części obiektów zabytkowych określić można za nieistniejący. Większe znaczenie dla ochrony dóbr kultury na terenie gminy ma tutejszy aparat administracyjny. Poprzez prowadzenie własnej polityki władze mogą i powinny wytyczać kierunki oraz kreować właściwe postawy obywateli. Do najważniejszych zadań w tym względzie należy:

1. Kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy
2. Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych
3. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego gminy dla jej rozwoju społecznego i gospodarczego

1. Świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy

- Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków (w tym wykazu stanowisk archeologicznych) z materiałami zgromadzonymi przez WKZ

- Ochrona krajobrazu kulturowego i poprawa ładu przestrzennego w gminie
  - Aktualizacja Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Komarów-Osada ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb zachowania krajobrazu kulturowego gminy.
  - Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków na podstawie dokonywanych przeglądów stanu zachowania i zagospodarowania zabytków.

- Ochrona walorów środowiska przyrodniczego i środowiska kulturowego.
  - Utrzymywanie niezaburzonych osi widokowych na kompleksy leśne, parki oraz obiekty zabytkowe (unikanie dominant krajobrazowych oraz elementów psujących walory widokowo-krajobrazowe) poprzez odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i decyzjach o warunkach zabudowy.
  - Sprzyjanie rozwojowi atrakcyjności terenów rekreacyjnych poprzez współpracę z właścicielami zabytków.
  - Udostępnienie informacji o zabytkach gminy w internecie poprzez utworzenie gminnej bazy danych opartej o stronę internetową.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

- Realizacja tras rowerowych wraz z tablicami informacyjnymi o obiektach zabytkowych (tablice, plansze, mapy).

2. Poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych na terenie gminy.

- Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich stanu.
  - Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych do nowych funkcji.
  - Podejmowanie starań o uzyskanie środków finansowych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy pochodzących ze środków unijnych i budżetu państwa.
  - Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych.
  - Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach zabytkowych niebędących własnością gminy.

3. Racjonalne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego gminy dla jej rozwoju społeczno-gospodarczego.

- Wzbogacenie oferty działań kulturalnych i rozrywkowych z wykorzystaniem obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego gminy.
  - Rewitalizacja gminnych obiektów zabytkowych celem stworzenia przestrzeni publicznej służącej mieszkańcom gminy.
  - Udostępnienie niezagospodarowanych obiektów społeczności lokalnej na organizację zabaw i spotkań kultywujących tradycje regionalne – tworzenie świetlic wiejskich
  - Współpraca z sąsiednimi gminami w zakresie promocji dziedzictwa kulturowego regionu poprzez organizację wspólnych imprez, rajdów i spotkań.
  - Wspieranie turystyki rowerowej i pieszej poprzez wytyczenie i oznakowanie szlaków rowerowych i pieszych na terenach atrakcyjnych przyrodniczo i kulturowo
  - Wspieranie działalności lokalnych stowarzyszeń i grup nieformalnych realizujących projekty i działania w zakresie promocji lokalnych tradycji i dziedzictwa kulturowego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami /Dz.U. z 2017 poz. 2187 ze zm./ Wójt Gminy zobowiązany będzie do przedkładania Radzie Gminy raz na dwa lata sprawozdania z realizacji prac związanych z ochroną zabytków wpisanych do ewidencji gminnej.

Gmina wiejska Komarów – Osada udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków na podstawie uchwały nr XIV/81/08 Rady Gminy Komarów - Osada z dnia 12 marca 2008 roku. Dotacje mogą być udzielane podmiotom niezaliczanym do sektora finansów publicznych posiadających tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków, znajdującego się w granicach administracyjnych gminy, ogólnodostępnego dla turystów i mieszkańców gminy.

Potencjalnie źródłem dofinansowania zadań z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego mogą być środki:

1. W ramach programów operacyjnych Ministerstwa Kultury,
2. Wojewody Lubelskiego, będących w dyspozycji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
3. Budżetu samorządu województwa lubelskiego,
4. Funduszu Kościelnego (dla prac przy obiektach sakralnych, z wyłączeniem konserwacji ruchomego wyposażenia kościołów),
5. Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (dla założeń zieleni zabytkowej).

Również ze środków Unii Europejskiej istnieje możliwość współfinansowania działań obejmujących zarówno podnoszenie poziomu wiedzy w zakresie kultury i historii, jak również zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim, poprzez:

– fundusze strukturalne, utworzone dla wyrównywania poziomu rozwoju regionów w zjednoczonej Europie,

– w ramach programów wspólnotowych adresowanych bezpośrednio do sektora kultury.

*Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026***8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami**

Programu opieki nad zabytkami realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium, stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno- prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- 1) instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
  - a) aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
  - b) wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
  - c) wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- 2) instrumenty finansowe:
  - a) finansowanie prac i konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
  - b) korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowanie dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.
- 3) instrumenty społeczne:
  - a) prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami);
  - b) edukacja kulturowa.
- 4) instrumenty koordynacji:
  - a) realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;
  - b) realizacja poprzez monitoring stanu środowiska kulturowego.
- 5) instrumenty kontrolne:
  - a) aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
  - b) oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy.

*Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026***9. Zasady oceny realizacji programu**

Gminny Program Opieki nad Zabytkami gminy Komarów-Osada, po zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Gminy, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych dokumentów planistycznych i aktów prawa miejscowego. Co dwa lata Wójt będzie sporządzał sprawozdania z realizacji zadań Programu i przedstawiał je Radzie Gminy.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Program powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego.

Spodziewane rezultaty realizacji programu:

- powstrzymanie degradacji obiektów zabytkowych i wzrost estetyki przestrzeni,
- określenie zasad zagospodarowania i adaptacji zabytków oraz nadawania im nowych funkcji w celu zwiększenia ich atrakcyjności komercyjnej i turystycznej,
- podniesienie świadomości społeczeństwa odnośnie potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego,
- aktywizowanie społeczności wiejskiej z celu zachowania dziedzictwa kulturowego,
- realizacja zasad partnerstwa publiczno-prywatnego w sferze adaptacji zabytków do nowych funkcji,
- dostęp do informacji o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym gminy,
- wzmocnienie identyfikacji mieszkańców z miejscem zamieszkania,
- rozwój społeczno-gospodarczy gminy w oparciu o jej dziedzictwo kulturowe.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Komarów-Osada na lata 2022-2026

---

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku - „W sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskich i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków”, Dz. U. z 2005 r. poz. 940.

Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami, mogą być realizowane z uwzględnieniem środków:

- Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- Unii Europejskiej (Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko,);
- Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego;
- Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Ministerstwa Administracji i Cyfryzacji;
- funduszy organizacji międzynarodowych;
- funduszy krajowych organizacji pozarządowych;
- prywatnych- z budżetu osób fizycznych, fundacji, osób prawnych, kościelnych, środków pochodzących ze zbiórek i ofiarności publicznej, itp.

Dodatkowo, szczegółowe informacje i zasady dotyczące możliwości pozyskiwania środków finansowych na zadania związane z ochroną i opieką nad zabytkami można znaleźć na stronach internetowych: www.mkidn.gov.pl, www.interreg.gov.pl, www.minrol.gov.pl, www.mrr.gov.pl, www.funduszngo.pl.